Földi László (Claudius), Horváth Zsuzsa (Gertrud) és Szervét Tibor (Ilovszky Béla felvételei)

rült közel vonni ajelenhez, melyben vagy kivetkőzik önmagából, vagy halálra jut az a korosztály, melynek Hamlet a reprezentánsa. Körtvélyessy Zsolt a férfiasságuk, erejük delelőjén kortalanságba gyilkolt nagyok halálos fölényével tekint alá a *maiakra.* Fiának egy derekabb generáció nevében adja ki a bosszúállás parancsát. Fortinbras pár mondatos jelenésére nem szokás vendégmű-vészt hívni (ha igen, annak különös nyomatéka van, mint például Bódy Gábor rendezésében az „amatőr" jelember, Kozma György fölléptetése-nek volt). Szerémy Zoltán mogorva ifjú norvégja messzemenően igazolja a választást. Ő nem Cyrano. *Ő Hamlet.* Ő úgy kezdi, ahogy Hamletnek kezdenie kellett volna, ám ahogyan a Hamletek sohasem kezdik. Nagy Viktor a befejezésben megint tanújelét adja annak a tehetségnek, amelyet oly meglepően képes altatni.

A miskolci Hamlet végül is belevész a térbe, a negyedkész koncepcióba és Szervét Tibor színészi tegnapjába. Az elmúlás fájdalmának nagy drámája ezúttal csak szép lassan elmúlik.

William Shakespeare: Hamlet, dán királyfi (Miskolci Nemzeti Színház)
Fordította: Arany János. *Díszlet:* Ferenczfy-Kovács Attila m. *v. Jelmez:* Benedek Mari m. *v. Dramaturg:* Forgách András m. *v. Rendező:* Nagy Viktor m. *v. Szereplők:* Körtvélyessy Zsolt m. *v.,* Földi László, Horváth Zsuzsa, Szervét Tibor, Szegedi Dezső, Horváth Lajos Ottó m. *v.,* Orosz Anna, Quintus Konrád, Somló István, Benedek Gyula, Kozma Attila, Varga Csaba, Bodor László, Honti György, Varga Gyula, Kecskeméti Róbert, Szerémy Zoltán m. *v.,* Ábrahám István, Molnár Anna, Bodor László, Bodó Déra Sándor, Nagy Iván, Demendi Ferenc, Bendzsák Erika, Mezei Gyula, Simon Imre.

SZÁNTÓ JUDIT

ERZSÉBET ÉS TRUPPJA

SCHILLER: STUART MÁRIA

Így, utólag be kell vallanom, hogy több kollégámmal ellentétben nem szerettem Telihay Péter miskolci Stuart Máriáját. Úgy érzem, én akkor is tudom, mit jelent a ház-kutatás, ha nem Péter Gábor, hanem Burleigh Vilmos legényei turkálnak a ládafiában, és akkor is felfogom, hogy a történelmi igazság Erzsébet, az emberi pedig Mária oldalán van, ha Erzsébetet úgy öltöztetik, ahogy képzeletemben él. Én azt szeretem, ha ezzel a Tudor-kosztümös Erzsébettel esnek meg a dolgok, és a rendező a magas állógallérból bontja ki a nekem szóló üzenetet.

A Madách Színház külsőségek dolgában ezt az Erzsébetet szállítja. És amilyen telhetetlen vagyok: ez se az igazi. Noha szakasztott olyan, amilyenre számítani lehetett.

Igaz, a Stuart *Mária* olyan dráma, amellyel erőszaktétel nélkül nemigen lehet izgalmas rendezői színházat nemzeni: be kell érni egy hagyományos, nagyszabású, látványos színházi este lehetőségével, amilyenről mellesleg a színházi közönség jó kilenc tizede álmodik. Nyilvánvaló, hogy Schiller mindenekelőtt saját leleményébe: a két királynő fiktiv találkozásába szeretett bele; ez a dráma csúcsa, idáig emelkedik, innen zuhan. A modern érzékenység alighanem a történelmi valóságot tartaná jobb drámaírónak: a két asszony halálos párbajának éppen az adhatta az igazi feszültséget, hogy úgy ismerték egymást kívül-belül, úgy gondolkodtak a másik fejével, hogy soha nem látták egymást. (A párhuzam igazán csak a helyzetben van, de ilyen ismeretlen ismerősei, szerelmes ellenfelei voltak egymásnak például Hitler és Sztálin is.) Schiller azonban hatásra kihegyezett romantikus jellemdrámát írt, és számítása bevált: a nagy konfrontációval végeredményben az egyetemes drámairodalom egyik halhatatlan nagyjelenetét alkotta meg. Az is kétségtelen, hogy bár rokonszenve egyértelműen Máriáé, nem játszik cinkelt kártyával: az országa üdvét szem előtt tartó, reálpolitikus Erzsébet számára a dráma szerint is örök veszély-forrást jelentett volna ez a legyőzötten is hajthatatlan és a vakmerőségig könnyelmű ellenfél. Schiller Máriájának szövegében sűrűn elhintve sorjáznak az olyan kijelentések, amelyek a legtürelmesebb ellenfelet is a minél gyorsabb leszámolásra ösztönöznék, sőt kényszerítenék, ám drámailag persze - és Schiller ezt nagyon jól tudta - mégsem ez a döntő, hanem a szituáció: a szépséges fogolyé és a teljhatalmú rabtartóé, miáltal Mária alkalmas hordozójává válhat az író számára oly becses szabadságeszménynek. És ravaszul elrajzolt a két környezet is, amely átsugározva az úrnőt is minősíti: Erzsébet körül a jéghideg, ravasz Burleigh, a kétszínű karrierista Leicester, a gerinctelen Davison, s két igaz: Talbot és Paulet, akik azonban épp emiatt kénytelenek meg is tagadni úrnőjüket, Mária körül a gyengéd dajka, az elvhű udvarmester, a lobbanékony ifjú Mortimer, a rajongó udvarhölgyek. Egy szó, mint száz: a mű alapeszméjéhez hűséges rendezés aligha állíthat mást elő, mint a cseldrámából ki-fejlő monumentális jellemdrámát.

Mi kell ehhez? Pénz és ízlés a minél pompázatosabb kiállításhoz, két nagy színésznő a két főszerepre, legalább két jó színész Leicester és Burleigh szerepére, és a jelentősebb epizódszerepekre olyan színészek, akik az egy-két tulaj-

donságra redukált jellemábrázolást személyiségük présence-ával töltik ki. Ha ezenkívül a rendezőnek nemcsak erőteljes, konfliktusgazdag cselekményvezetésre és hatásos beállításokra futja, hanem új elemeket tud kibányászni a szereplők egymáshoz és a történelemhez való viszonyából, és a játék, az emberábrázolás korszerűsége révén izgalmas, komplex, átélhető figurákat is teremt, annál jobb. Az előadás akkor is megmarad egy bizonyos - hagyományos, inkább szórakoztatva, semmint elgondolkodtatva pallérozó - kategórián belül, de a maga műfajában elsőrangú lehet, s az operaszerűségből jelentősen elrugaszkodhat a drámaiság felé.

A Madách Színház előadása a kategória középszintjének alsó régióiban helyezkedik el. Pompa, ha szerényen is, de van Horesnyi Balázs díszletében, Rátkai Erzsébet jelmezeiben; ötlet, jó értelemben vett vicc már kevésbé; konvencionális operaszínpadi külsőségek szolgálnak a játék keretéül, ami persze a Madáchban már ars poeticának nevezhető. Kerényi Imre, úgy tetszik, kezdetben bizonyos megfontolásokból felvállalta ezt a stílust, mára pedig eggyé forrt vele. Szolidan, ízlésesen, minden erősebb hatást kerülve lebonyolítja a cselszövényt, elhelyezve benne a legszimplább lényegükre redukált figurákat; nem akar meglepni, legföljebb itt-ott diszkréten odabiggyesztve elhelyez valami apró rendezői névkártyafélét: az első képben a mosdót, amelyben először Paulet, majd Mária valamilyen okból kezet mos (utóbbi meg is törülközik, előbbi csak lengeti a kezét, hogy megszáradjon), majd a fehér kendőt, amellyel a hűséges dajka nyugtatóan masszírozza úrnőjét; az Erzsébet-képekben VIII. Henrik erősen megvilágított híres Holbein-portréját, hadd tudatosodjék, hogy az alma nem esik messze a fájától (bár félő, hogy a rendező túl sokat tételez fel a nézőtéri műveltségszintről), meg a ropogós harapnivalót, Erzsébet élveteg, ragadozói falánkságának jellemzésére (a végén, Isten s a rendező büntetéseként, a torkán akad a falat, alig győzi kiköhögni). A két királynő fotheringhayi nagyjelenetében van egy merészen összerántott operai égboltjáték: a plein air reményteli rózsaszínből haragossárgára, majd komor acélszürkére vált, végül visszarózsásodik (bár remény már csak a mártírglóriára van). E kép végén továbbá a hevesvérű Mortimer formálisan a földre teperi Máriát és ráveti magát; ez az előadás legmerészebb mozzanata, bár eléggé valószerűtlen, és az sem egészen érthető, miért a felsőtestét mezteleníti le a tervbe vett aktushoz az ifjú.

Ám még ettől a konvencionális, de korrekt rendezői munkától is fel-felragyoghatna a színházi este, ha a Madách társulata igazi sztárokból és közvetlenül alattuk érdekes egyéniségű és/vagy friss tehetségű „supporting players"-ből állna. Itt a legnagyobb baj: az évek hosszú során át, az

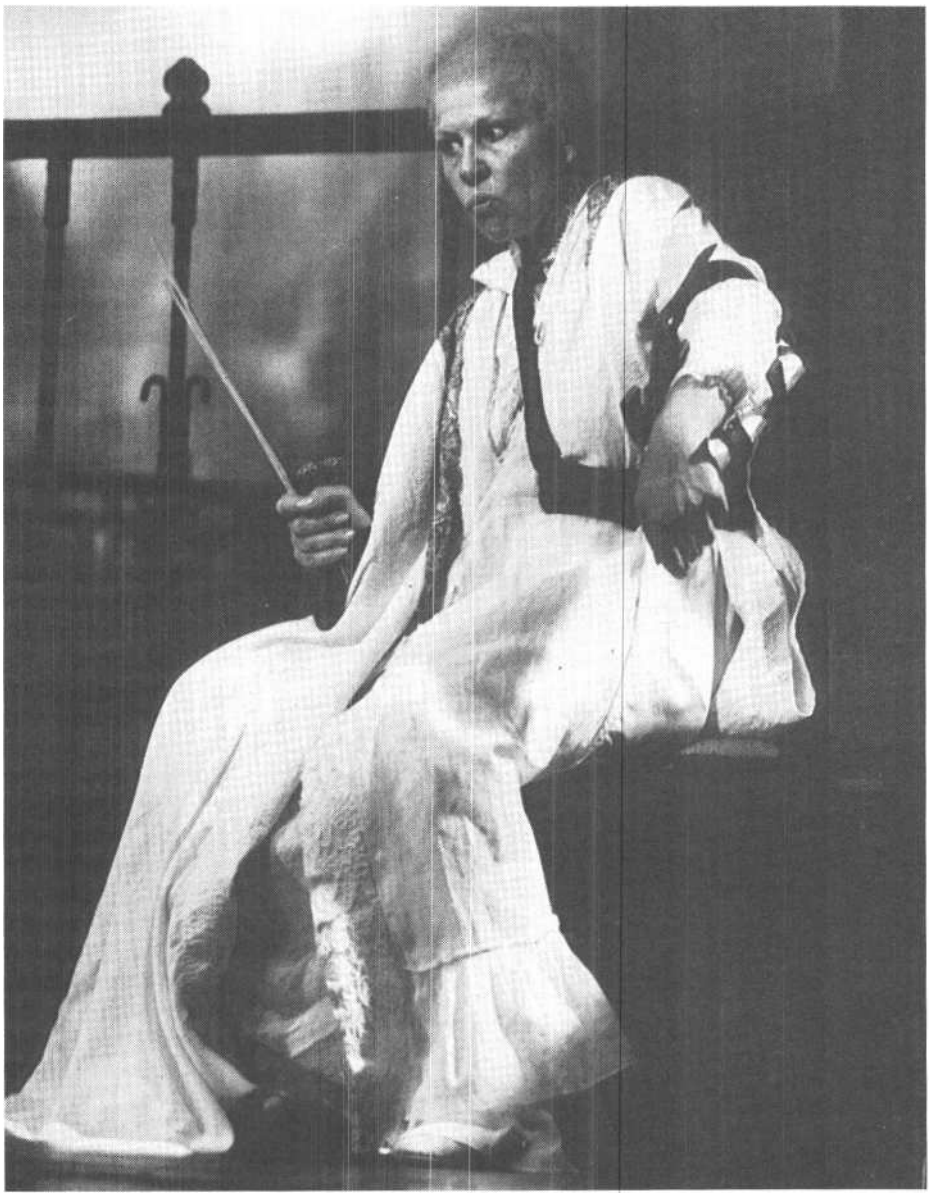

Erzsébet: Almási Éva (Németh Juli felvétele)

egymást bénító rendszerességgel követő, egy kaptafára készült előadásokban, az igénytelen szereposztási rutinba belemerevedve ezek a színészek elhasználódtak, és a kulturált szövegmondáson, a korrekt színpadi viselkedni tudáson kívül más már nem telik tőlük; gépiesen, fegyelmezett színházi hivatalnokseregként masíroznak át egyik darabból a másikba.

Így lesz az előadás az Erzsébetet játszó Almási Éva egyszemélyes show-ja, olyasformán, ahogy a múlt században a legendás sztárok, egy Duse vagy egy Sarah Bernhardi köré szerveződött egy névtelen untermannokból álló trupp. E monodráma Erzsébetje tagadhatatlanul látványos jelenség: figura- és műértelmezéstől függetlenül (vagy ahelyett) drabális, közönséges, durva, hisztérikus, kiszámíthatatlan, őrmesterien caplat és halaskofaszerűen röhögcsél, majd, a balsikerű merénylet után, tüntetőn fitogtatja bénán elálló karját. Nincs egyetlen olyan mozzanata sem, amit egy, Almási Éva rutinjával rendelkező színésznő ne a kisujjából rázna ki, de a formátumos személyiség kétségkívül egyedivé teszi a kiszámított effektusokból szőtt egyveleget; az ilyen alakítás láttán csettint elismerőn a néző, hogy „de jól megjátssza magát!", és úgy érzi, megkapta pénze ellenértékét. Úgy tetszik, Almási a rendező egyetértésével azt csinál ezen az estén, amit akar; azt már nem tudom, a többieknek kedvük, képességük vagy lehetőségük nem volt-e rá, hogy versenyre keljenek vele. Mindenesetre a Stuart *Mária* apropóján „tanári" mesterségbeli bemutatót láthattunk. (A jelző azért van

idézőjelben, mert a labdarúgónyelvből kölcsönöztem.)

A siker, minta Madách premierjein általában, viharos volt; nem maradtak el a másutt is szokássá vált rituális hujjogatások sem a törekvő növendéksereg részéről. Megjósolható azonban, hogy ez a siker, ha más hangfekvésben is, estéről estére meg fog ismétlődni. A törzsközönség imádja ezt a műfajt, a West End vagy a párizsi bulvár egyik jellegzetes műfajának e legitim, hézagpótló, bár némileg provinciális hazai változatát. A kritikus nem először fogalmazza meg véleményét: csinálják csak, hiszen ezt is csinálni kell. Csak hát csinálhatnák egy kicsit jobban is.

Friedrich Schiller: Stuart *Mária* (Madách *Színház) Fordította:* Pákolitz István. *Díszlet:* Horesnyi Balázs. *Jelmez:* Rátkai Erzsébet. Zenei *szerkesztő:* Aldobolyi Nagy György. *Dramaturg:* Springer Márta. *Rendező:* Kerényi Imre.
Szereplők: Piros Ildikó, Almási Éva, Psota Irén, Puskás Tamás, Koltai János, Avar István, Lőte Attila, Kelemen István, Benkő Gyula, Tóth Tamás, Szűcs Gábor, Kautzky Armand, Laklóth Aladár, Kéry Gyula.

BUDAI KATALIN

A PRÉRI MAGYARJAI

BEKES PÁL: NEW-BUDA

Már megint egy olyan helyzet, mikor minden együtt lehetett volna ahhoz, hogy örvendezzünk. Tehetséges, már többször bizonyított, népszerű szerző, az egyik legjobb dramaturg, kiváló zeneszerző, a rendezőként is egyre ígéretesebbnek mutatkozó színész, tisztes együttes. (Oldjuk fel az amúgy többekre is illő megnevezéseket: Békés Pál, Radnóti Zsuzsa, Darvas Ferenc, Hegedűs D. Géza és az egri társulat java.)

A téma meg aztán egyenesen lenyűgöző, csoda, hogy még nem került másféle feldolgozók kezére, s hogy még nem ihlette meg az emigrációs téma nagy kedvelőit, mondjuk, többek közt, Dobai Pétert. A szabadságharc leverése után jó néhányan, akiket nem végeztek ki, nem kerültek fogságba, nem őrültek meg, nem kínlódtak európai kényszerlakhelyen, Amerikába vándoroltak, így Újházy László, Komárom védője, Madarász László, volt belügyminiszter, Majthényi József, volt somogyi főispán, Kerényi Frigyes, a költő, Petőfiék barátja. A New Yorkban maradt vagy szerteszóródott magyarok közül kiválva ők, maroknyían, megalapították Iowa államban („státusban") New-Buda települést, ami még a térképre is rákerült, s Újházy maga lett az új helység postamestere. Ez a néhány ember tovább szőtte az otthon megszakított álmot: szabadság, demokrácia, új Lánchíd, új Parlament... Kicsiben, laboratóriumi körülmények között, mintatelepen megvalósíthatónak tűnhetett, ami „egyenesben" reménytelenül összeomlott. A szép ábránd legvalószerűtlenebb része Újházynak azon terve volt, hogy majd ide, a szabadság e megvalósult idilljébe hozzák ki a magyar fiatalokat, akik, töltekezvén az amerikai alkotmányosság megtapasztalt áldásaival, egy kis *másik* Magyarország példájával, hazatérnek és megforgatják otthon a világot.

Míg az iowai fantaszták a prérit művelgetik, otthoni és New York-i híreket lesnek, lóról le nem szálló cowboyokkal és indiánokkal barátkoznak, addig Kossuth titkára, Pulszky Ferenc kíséretében (egy újabb, legendás figura, egészen Nizsinszkijig húzódó leágazással) New Yorkba érkezik pénzt, fegyvert, szolidaritást, ünneplést begyűjteni. Kossuth bizony már népszerűsége foglya, sztár; kiábrándultabb és elrontottabb, minta prérit törő Újházyék. De álmai neki is vannak: ő az új, a másik Magyarországot otthon akarja politikai szövetségesekkel és azok anyagi támogatásával ismét megteremteni. Egyre fáradtabban integet, egyre kimerültebb a beszédektől és válaszbeszédektől - ám a pénz, a Magyar Kölcsön csak nem gyarapszik. S az iowai magyarokhoz, egykor leghűségesebb társaihoz már nincs útja Kossuthnak.

De nem épül föl New-Buda sem. Ki elhagyja aranymosásért, ki meghal, ki feladja, ki Kubát felszabadítani megy, ha már úgyis benne van a szabadságharcban. Mindenesetre az ötvenes évekbeli Magyarország két nagyszabású álommal és jó néhány ábrándozó hőssel lesz szegényebb.

Fájdalmas, igaz, habár időleges érvényű, de a mindig újra és újra megalkotott nemzetkarakterológiába jól illeszkedő, fátumos magyar történet ez, s mint a szerző írja, Jókai a maga alakjaival bizony realistának számít, ha meggondoljuk, hogy léteztek ezek az elképesztő sorsú, hánytvetett férfiak is.

Mármost lesz-e ebből a leleményesen feltalált magyar történetből „színmű két részben"? Lesz, kíméletlenül. Olyan hatékonyan, olyan olajozott masinériával, hogy csak úgy suhan. Igaz, a gépi működést hamar ki lehet ismerni, ezáltal a darab hosszadalmasnak hat. Néhány hasonlóan építkező színmű vagy amerikai film ismeretében teljes biztonsággal meg lehet jósolni, mi következik. Végy egy embercsoportot, mutasd be egy-egy vonással, ki kicsoda, gyorsan teremts köztük valamilyen viszonyt. (Majthényi például hangosan felolvassa feleségéhez írt leveleit, aki nem is
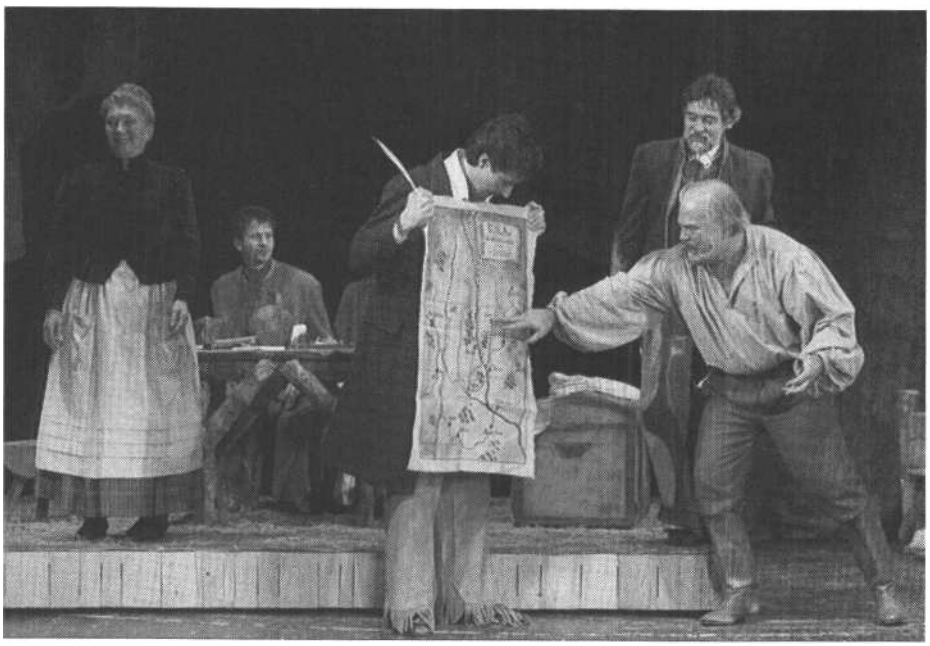
Jelenet az előadásból